

Grochowski, Maciej

Sprawozdania z działalności Towarzystwa : Sprawozdanie z działalności Wydziałów : Wydział I Językoznawstwa i Historii Literatury : streszczenia referatów : o kryteriach rozdzielania szyku neutralnego i nacechowanego w języku polskim

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 70, 151-152

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w Gródku n. Dunajcem. Była ona ważnym wydarzeniem i stanowi pewną orientację, jaki j. polski winno się stosować w przekładzie Biblii. Wyróżnił przy tym trzy stanowiska: 1. konserwatywne (traktuje polszczyznę biblijną jako wartość podlegającą szczególnej ochronie i w zasadzie niezmienną); 2. rozważnie modernizujące (dostrzega możliwość i potrzebę jej rozwoju); 3. liberalne (traktuje ten zasób polszczyzny jako zjawisko raczej przypadkowe czy wręcz szkodliwe). Większość językoznawców opowiada się za drugim podejściem. Autor uzasadnił potrzebę rozwoju tego rejestru językowego, a następnie podał szereg przykładów z prac nad przygotowywanym (w Edycji św. Pawła) przekładem Starego Testamentu, które nie tylko zilustrowały trudne i odpowiedzialne wybory językowe, ale też wzbudziły ożywioną dyskusję.

Maciej Grochowski

O KRYTERIACH ROZRÓŻNIANIA SZYKU NEUTRALNEGO I NACECHOWANEGO W JĘZYKU POLSKIM

Szyk to oparty na pojęciu następstwa / uprzedniości stosunek linearny dwóch elementów, które łączy związek składniowy i / lub semantyczny. Szyk jako atrybut obiektów segmentalnych jest ściśle skorelowany z cechami suprasegmentalnymi wypowiedzenia i nie może być bez nich badany. Pojęciem inkluzywnym względem szyku neutralnego i nacechowanego jest szyk dopuszczalny, czyli zgodny z obowiązującymi konwencjami.

Każdy empirycznie dany porządek linearny wymaga konfrontacji z kodem, a więc *de facto* z pewną wiedzą o języku. Częścią tej wiedzy są prawidłowości ogólne i szczegółowe z zakresu składni linearnej. Jeżeli dany element wypowiedzenia ma na mocy kodu szyk stały, to opozycja szyku neutralnego i nacechowanego elementu tego nie dotyczy (por. np. antepozycję przyimka względem rządzonego rzeczownika, operatora *coraz* względem form stopnia wyższego przymiotnika i przysłówka, a także interpozycję spójnika właściwego względem łączonych wyrażeń). Hipoteza, że szyk danego elementu jest neutralny bądź nacechowany, jest trafnie postawiona, jeżeli element ten może zajmować co najmniej dwie pozycje linearne, a zmiana pozycji nie pociąga za

sobą zmiany znaczenia wypowiedzenia (abstrahując od zmian w zakresie jego struktury tematyczno–rematycznej).

Szyk elementu odzwierciedlający prawidłowości z zakresu składni linearnej jest neutralny. Szyk elementu ustalany przez mówiącego indywidualnie w danym akcie mowy jest nacechowany. Do najbardziej ogólnych prawidłowości z zakresu polskiej składni linearnej należą m.in.:

- (a) interpozycja orzeczenia (w zdaniu bezkontekstowym) z lewostronnym podmiotem i prawostronnym dopełnieniem,
- (b) postpozycja podrzędnego rzeczownika (także z przyimkiem) względem centrum grupy nominalnej,
- (c) antepozycja liczebnika w grupie liczebnikowo–rzeczownikowej,
- (d) antepozycja przymiotnika względem rzeczownika, o ile ten pierwszy stanowi cechę przygodną obiektu lub stanu rzeczy,
- (e) postpozycja przymiotnika względem rzeczownika, jeśli współtworzą one nazwę gatunkową,
- (f) różna od inicjalnej i finalnej pozycja enklityki *się*.

Neutralna jest również bezpośrednia antepozycja jednostki synsyntagmatycznej (np. *prawie, niespełna, załedwie*) oraz partykuły (np. *chyba, tylko, zwłaszcza*) względem tego składnika wypowiedzenia, z którym jednostka ta wchodzi w związek semantyczny (zależność składniowa między takimi wyrażeniami nie powstaje).

Do prawidłowości ogólnych, innych niż strukturalne, należy zgodność porządku linearnego z zasadą przechodzenia od wielkości znanych (wyznaczonych) do nieznanymi, co ujawnia się w licznych regułach szczegółowych dotyczących koreferencji i nawiązania.

Rozpowszechnioną w literaturze opozycją szyku neutralnego i nacechowanego nie jest łatwo operować w analizie składniowej wypowiedzeń. Jedną z takich klas jednostek sprawiających niemałe kłopoty z punktu widzenia opisu szyku są operatory przyzdaniowe typu *jednak, mianowicie, przecież*. Otwierają one dwie pozycje, są zdolne do kookurencji z wyrażeniami o różnym stopniu złożoności, mają szyk zmienny względem tych wyrażen.

W ocenie empirycznie danych układów linearnych jako dopuszczalnych / niedopuszczalnych, neutralnych / nacechowanych należy uwzględnić wiele parametrów zewnętrznojęzykowych, relewantnych dla samego aktu komunikacji, takich jak przynależność wypowiedzi do stylu i gatunku mowy, a mówiącego do grupy pokoleniowej i środowiskowej.